

Brocki, Zygmunt

"Polska bibliografia z zakresu medycyny morskiej i tropikalnej od początków XIX wieku do 1970 roku",
Krystyna Sajkiewicz, Gdynia 1971 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/2, 368-370

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zupełnie danych jednoznacznie identyfikujących autorstwo Mniszcha. Obszerna dokumentacja tego była wielokrotnie drukowana i opiera się na źródłach rękopiśmiennych przechowywanych w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie.

Znajdują się również w bibliografii błędy, które można złożyć na karb niedokładnej korekty. Wiadomo, że korekta wszelkiej bibliografii jest niezmiernie uciążliwa, drobne błędy literowe nie są jeszcze wielkim złem, jeżeli nie występują w hasłach autorskich (poz. 1931), gorzej gdy pewne elementy opisu (po drodze się zagubiły (poz.: 1903, 1914, 1919). W wielu opisach brak również wydawcy lub nakładcy, ale to już chyba nie wina korekty.

Mnożenie zarzutów nie może przyskonić zasadniczego faktu, że praca autorów uzupełnienia ma ogromną wartość społeczną. Tylko dzięki zapałowi miłośników książek, bez dostatecznego zaplecza i pomocy materialnej ze strony jakiegokolwiek instytucji, powstać mogło tak ogromne zestawienie. To, że jest ono nie zakończeniem, tylko etapem doprowadzającym do zebrania bardziej kompletnej bibliografii, nie umniejsza wartości opracowania.

Treść *Uzupełnień* nasuwa szereg refleksji natury ogólnej. Przede wszystkim trzeba sukcesywnie w miarę napływu materiałów drukować dalsze uzupełnienia, by uzyskać jak najwięcej materiału do *Retrospektywnej bibliografii geologicznej Polski*, którą należy traktować jako zbiór publikacji geologicznych dla wszystkich zainteresowanych. Potrzebne są już teraz publikacje specjalne dla geologów terenowych oraz historyków geologii (szerzej nawet: nauki i w ogóle kultury). Pierwsze byłyby bibliografiami selekcyjnymi i w istocie spełniałyby rolę podręcznego materiału niezbędnego dla każdego geologa.

Jednym i drugim typem bibliografii powinni zajmować się historycy geologii, odpowiednio przeszkoleni w zakresie sporządzania bibliografii naukowych. Bibliografia selekcyjna powinna obejmować opracowania geologiczne polskie i obce związane z terenem naszego kraju. Bibliografia historyczna niechby natomiast zawierała krótkie biogramy osób, spis ich publikacji (nie tylko geologicznych) oraz informacje o wszelkich archiwaliach związanych z ich działalnością, literaturę biograficzną itp. Spełniałaby więc pośrednio rolę słownika biograficznego geologów.

Praca R. Fleszarowej, S. Czarnieckiego i Z. Martini mogłaby być pomocą przy zestawieniach obydwu typów bibliografii. Żeby jednak mogły one być wykonane, w Muzeum Ziemi musi być zorganizowany odpowiedni zespół, który zdoła stosunkowo szybko wykonać tak trudną i potrzebną pracę. Obok dotychczasowych materiałów oraz innych bibliografii specjalnych³ będą oni już mieli katalog prac Polaków o Syberii, zestawiony w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN.

Jerzy Rózewicz, Zbigniew Wójcik

Polska bibliografia w zakresie medycyny morskiej i tropikalnej od początków XIX wieku do 1970 roku. Zestawiła Krystyna Sajkiewicz. Gdynia 1971 ss. 4 nlb., VIII, 152. Szefostwo Służby Zdrowia Marynarki Wojennej.

Polska (tj. autorów polskich publikujących w Polsce) bibliografia medycyny morskiej i tropikalnej zestawiana była już cztery razy: do 1959 r. bibliografię taką sporządził A. W. Święcicki, w „Biuletynie Instytutu Medycyny Morskiej”

³ Muzeum Ziemi w 1972 r. wydało w opracowaniu T. Pietrzak bibliografię *Bursztyn bałtycki w piśmiennictwie polskim 1534—1967*; Z. Wójcik przygotował w 1969 r. dla potrzeb Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN bibliografię historii geologii w Polsce w latach 1945—1969. Praca ta, po niezbędnych uzupełnieniach, jest obecnie przygotowywana do druku.

1962 nr 3, za lata 1960—1964 — T. Banaszkiewicz i E. Boj, tamże 1967 nr 1/2, za lata 1965—1966 — E. Boj i J. Banaszkiewicz, tamże 1969 nr 1/2, za lata 1967—1968 — K. Sajkiewicz, tamże 1970 nr 1/2. Obecnie wydana bibliografia scala je wszystkie, zawiera też uzupełnienia do tamtych okresów i podaje bibliografię za 1969—1970, dotąd nie publikowaną. Zawiera 1767 pozycji, co się nie równa liczbie zarejestrowanych publikacji, ponieważ niektóre umieszczone są w kilku działach, a otrzymują kolejne numery; liczba publikacji jest więc nieco mniejsza niż 1767. Całość podzielona jest na dwie części: I do roku 1939 (210 pozycji) i II od 1945 r.

Część I ma takie działy: 1. *Higiena pracy i stan zdrowia marynarzy, rybaków i nurków*; 2. *Higiena portu*; 3. *Choroby kwarantannowe i medycyna tropikalna*; 4. *Różne*.

W części II są działy: 1. *Higiena pracy i stan zdrowia marynarzy, rybaków i nurków*; 2. *Higiena portu i stan zdrowia dokerów*¹; 3. *Higiena pracy i stan zdrowia stoczniovców*; 4. *Zagadnienia sanitarno-higieniczne wód morskich*; 5. *Choroby kwarantannowe*; 6. *Medycyna tropikalna*; 7. *Różne*.

W działach układ jest alfabetyczny według autorów.

Jak widać, z powodzeniem można było zastosować jeden podział rzeczowy, jednolity dla całego okresu objętego bibliografią i nie dzielić go na I — do roku 1939, II od roku 1945 (dane statystyczne w przedmowie rozbite są dla obu okresów, i to powinno już wystarczyć).

Mimo dokonanych uzupełnień poprzednich bibliografii bibliografia obecna nadal jest niekompletna. Zawiera ona publikacje z krajowych czasopism medycznych i czasopism interesujących się zagadnieniami medycznymi jako dziedziną pokrewną, a także niektórych czasopism specjalistycznych innych dziedzin, „nie osiagając w tym ostatnim zakresie kompletności” — jak otwarcie powiedziano w przedmowie (s. I). Wydaje się, że podejmując inicjatywę scalenia i uzupełnienia poprzednich bibliografii należało jednak dążyć do kompletności (oczywiście w miarę możliwości), tj. należało wyzyskać i te czasopisma, które dotychczas nie były przeglądane przy sporządzaniu poprzednich bibliografii. W zesz. 7 „Przeglądu Morskiego” z 1967 r. opublikowałem recenzję jednej z wymienionych na początku bibliografii. Ponieważ i sami jej autorzy na wstępie zwrócili się z prośbą o uzupełnienia i uwagi krytyczne, wskazałem, że nie wyzyskano np. miesięcznika „Technika i Gospodarka Morska”, gdzie są zamieszczone również publikacje właśnie interesujące medycynę morską (i podałem — jako przykład — jedną taką pozycję). Mimo to w bibliografii obecnej czasopismo to znów nie jest wyzyskane (nadto: nie zarejestrowano także tej recenzji z „Przeglądu Morskiego”, choć ten miesięcznik został wyekscerpowany w bibliografii). A na końcu przedmowy do obecnej bibliografii znów jest prośba o uzupełnienia, które mają być zamieszczone „w następnych suplementach” (s. VIII). Wszystko to jest trochę dziwne! W takich warunkach recenzent rezygnuje z wykazywania braków (choć ma w zanadrzu nieco takich uzupełnień, zresztą nie tylko z „Techniki i Gospodarki Morskiej”).

Poprzednie bibliografie opracowano niezgodnie z obowiązującymi w polskiej bibliografii normami i zwyczajami, na co zwróciłem uwagę w mojej recenzji (na przykładzie dwóch pozycji pokazałem też, jak powinien być wykonany opis). W obecnej bibliografii nic się pod tym względem nie zmieniło. Nie ma też tu wykazu wyzyskanych czasopism i ich skrótów (a zastosowane skróty są niezgodne z odpowiednią normą). Tytuł bibliografii ze strony tytułowej powtórzony jest na

¹ Idzie tu o robotników portowych. W kilka lat po ostatniej wojnie termin „robotnik portowy” nieopatrznie zastąpiono zapożyczonym z terminologii zachodnioeuropejskiej terminem „doker”, który stale myli szerszą publiczność: w Polsce doki są bowiem tylko w stocznjach, natomiast nie ma — jak w zachodnioeuropejskich portach pływowych — basenów portowych zamykanych wrotami, które się właśnie nazywają również dokami (tam też pracują robotnicy zwani dokerami).

s. I (po co?), a na czele głównego zrębu bibliografii (s. 1) umieszczono inny tytuł: *Scalenie i uzupełnienie bibliografii polskiej z zakresu (...) od okresu przedwojennego do roku 1970*. Co tu ma oznaczać „okres przedwojenny”? W spisie rzeczy (s. 3 nlb.) jako ostatni dział części II wykazano *Indeks autorów* (zaczyna się on zresztą nie — jak podano — na s. 127, lecz na 128). Oczywiście indeks nie stanowi działu bibliografii (obejmuje zresztą całą bibliografię, a nie tylko część II). Ponieważ w głównym zrębie bibliografii imiona autorów są skrócone do litery inicjalnej, w indeksie należało podać pełne imiona. Tymczasem i tu są tylko inicjały.

Przedmowę (s. I—VIII) napisał nestor polskich specjalistów medycyny morskiej, prof. A. Dolatkowski, przewodniczący Sekcji Medycznej Komitetu Badań Morza PAN (bibliografię wykonano na zlecenie tego Komitetu). Przedmowa charakteryzuje piśmiennictwo zebrane w bibliografii.

Najstarszą pozycją umieszczoną w omawianej bibliografii jest praca J. Jakubowskiego na temat cholery z 1834 r.²; następna na ten temat i tegoż autora pochodzi z 1850 r. Dalsze to studium nad malarią T. Chałubińskiego z 1875 r. i prace O. Bujwida z 1888 r. i E. Dobrzyckiego z 1892 r. na temat zapobiegania i leczenia cholery. Z 1888 r. pochodzą też artykuły T. Stępniewskiego w „Medycynie” na temat ospy w Polsce.

Zygmunt Brocki

Stanisław Czarniecki, Janusz Wiltoński: *W stulecie utworzenia Akademii Umiejętności*. Warszawa-Kraków 1972 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 177, nlb. 3, ilustr. Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie.

Setna rocznica utworzenia Akademii Umiejętności w Krakowie uczczona została zarówno zorganizowaniem oficjalnej sesji naukowej¹ jak i ogłoszeniem różnego rodzaju publikacji, jedną z nich jest właśnie omawiana książka. Wydawca dołożył starań aby ukazała się ona na rynku we właściwym czasie i można ją było nabyć w księgarniach już w czasie trwania jubileuszowych obchodów.

Książka przedstawia nie tylko dzieje Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności, zapoznaje także z działalnością krakowskiego ośrodka naukowego od roku 1815 aż do czasów współczesnych, do 1972 r. Autorzy nakreślili więc sobie szerokie zamierzenia, które sami tak określają we wstępie do książki: „Z okazji każdej z powyższych uroczystości [chodzi o poprzednie jubileusze Akademii w latach 1888, 1894, 1897, 1923 i 1948] pojawiły się opracowania dotyczące historii Akademii, tak że bibliografia w tym zakresie jest dosyć obfita. Publikacje te jednak w większości obejmują jedynie pewien okres dziejów Akademii bądź przedstawiają tylko pewne, wybrane aspekty jej działalności; [...]. Tak więc do dziś nie posiadamy opracowania, które w sposób przystępny ukazywałoby całość dziejów Akademii i jej rozwój od poprzedzającej ją struktury organizacyjnej, którą było Towarzystwo Naukowe Krakowskie, do dzisiejszego jej następcy — krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk. Właśnie to zadanie spełnić ma obecna publikacja. Niewielki je rozmiar przesądza, że uwzględnione mogą być jedynie główne linie rozwoju organizacyjnego i najważniejsze osiągnięcia naukowe i wydawnicze” (s. 5—6).

Książka składa się z dwóch części. Do pierwszej, opracowanej przez S. Czarnieckiego, wchodzi rozdział: I. *Krakowski ośrodek naukowy przed utworzeniem*

² Sformułowanie w tytule bibliografii: „od początku XIX wieku” nie jest więc fortunate. Należało określić ogólniej: „od XIX wieku”, albo w ogóle nie podawać początku okresu, lecz zaznaczyć tylko: „do 1970 r.”.

¹ Por. sprawozdanie z tej sesji w niniejszym nrze „Kwartalnika” s. 394—399.